

Tematyczne zestawienia piśmiennictwa jako źródła specjalistycznej wiedzy z zakresu bhp

Gromadzenie informacji o piśmiennictwie wpisuje się w podstawową rolę bibliotek oraz ośrodków informacji naukowej i specjalistycznej. Zestawienia piśmiennictwa ułatwiają dostęp do wiarygodnej informacji o najnowszych źródłach oraz do zasobów dawnych, gromadzonych na przestrzeni lat. Bibliografie dostarczają cennych informacji o stanie wiedzy i rozwoju dziedziny czy dyscypliny naukowej, które mogą być wykorzystywane w pracy naukowej i badawczej. Rolę zestawienia bibliografii, najczęściej o znacznie szerszym zakresie tematycznym, pełnią również dziedzinowe bazy bibliograficzne.

W artykule zaprezentowano wybrane zestawienia tematyczne (systematycznie tworzone przez biblioteki), dotyczące zagadnień szeroko rozumianego obszaru bezpieczeństwa pracy i udostępniane w formie książek, broszur lub plików PDF.

Dziedzinowe, bibliograficzne bazy danych

W szerszym rozumieniu rolę zestawień bibliografii pełnią także dziedzinowe bazy tematyczne oraz katalogi bibliotek naukowych i specjalistycznych, tworzone na bieżąco przez instytucje i organizacje. Zakres tematyczny i chronologiczny oraz zasób tych baz zazwyczaj jest znacznie szerszy w porównaniu z zestawieniami bibliografii, przygotowywanymi przez biblioteki na wybrany temat.

W obszarze zagadnień bezpieczeństwa pracy taką rolę pełni w dużym stopniu katalog Biblioteki CIOP-PIB, tj. baza ALEPH-CIOP-PIB (aleph.ciop.pl/ALEPH) – w tym zwłaszcza baza artykułów z czasopism (rys. 1) – zawierająca opisy bibliograficzne piśmiennictwa z dziedziny bezpieczeństwa pracy. Udostępniane w bazie informacje obejmują artykuły z krajowych i zagranicznych czasopism.

Przykładem bazy dziedzinowej, udostępniającej dane bibliograficzne polskich czasopism, jest baza BazTech (rys. 2). Jej zakres tematyczny obejmuje nauki techniczne, nauki ścisłe i ochronę środowiska, w tym zagadnienia z zakresu bezpieczeństwa pracy. W bazie rejestrowane są artykuły z czasopism, materiały z wydawnictw własnych uczelni i instytucji naukowo-badawczych oraz materiały z konferencji.

Baza BazTech jest stale aktualizowana, a jej zakres chronologiczny obejmuje lata od 1998 r. Wśród ponad 700 indeksowanych tytułów znajdują się czasopisma publikujące artykuły z obszaru bezpieczeństwa pracy, m.in.: „Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka”, „Logistyka”, „Bezpieczeństwo

Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie”, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, „Przegląd Górniczy” czy „Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji”.

Subskrybowana przez Bibliotekę CIOP-PIB baza OSH-UPDATE stanowi przykład dziedzinowej bazy bibliograficznej, w której zamieszczone są dane bibliograficzne źródła informacji z zakresu bezpieczeństwa pracy o zasięgu światowym.

Zestawienia źródeł informacji Biblioteki CIOP-PIB

Ośrodek Informacji Naukowej i Dokumentacji CIOP-PIB systematycznie opracowuje cieszące się zainteresowaniem czytelników zestawienia bibliografii, których tematyka odzwierciedla wybrane zagadnienia z obszaru bezpieczeństwa i higieny pracy. Zestawienia te są udostępniane w formie broszur i plików zamieszczanych na stronie internetowej: biblioteka.ciop.pl.

Do 2017 r. były to kolejne wydania „Bibliograficznych Zeszytów Tematycznych”, opracowywanych na podstawie polskojęzycznych wydawnictw zwartych i artykułów z wybranych czasopism dostępnych w Bibliotece

#	Typ dokumentu	Autor	Tytuł	Rok wyd.	Tytuł czasopisma
1	Zapiska Artykuł		Praca zespołowa. Działania społeczne. Zdarzeń psychologiczne. Warsztaty edukacji porcelanowej na komputerze. Artykuł online. Praca studenta IPHS. 2021.	2021	Praca Socjalna.
2	Zapiska Artykuł	Banwet, Sean.	Cross-sectional health practices among dental care professionals before and during the COVID-19 pandemic.	2021	Work.
3	Zapiska Artykuł		Biological risk assessment: a challenge for occupational safety and health practitioners during the COVID-19 (SARS-CoV-2) pandemic.	2021	Work.
4	Zapiska Artykuł	Corneil, Adam.	Systeme paradiplom i ciałopół. Działania w czasie pandemii - doświadczenia z regionem zachodnim. Artykuł online. Artykuł.	2021	Atena.

Rys. 1. Baza ALEPH-CIOP-PIB (aleph.ciop.pl/ALEPH) zawiera m.in. artykuły z czasopism, dotyczące szeroko rozumianej tematyki bezpieczeństwa pracy

Rys. 2. Baza BazTech prezentuje dane o zawartości polskich czasopism technicznych, w tym również dane o artykułach z zakresu bezpieczeństwa pracy

CIOP-PIB. W 2017 r. na stronie internetowej Biblioteki CIOP-PIB umieszczono dodatkowo także pierwsze, pilotażowe zestawienie zagranicznych źródeł informacji. W kolejnych latach, ze względu na coraz szerszy dostęp do źródeł obcojęzycznych, kontynuowano podejście związane z opracowywaniem dwóch zestawień tematycznych: polskojęzycznego i obcojęzycznego. Zmieniono formę graficzną okładki oraz tytuł – na (odpowiednio): „Zestawienie polskojęzycznych źródeł piśmiennictwa” i „Zestawienie obcojęzycznych źródeł piśmiennictwa”.

Tematyka opracowań dotyczyła aktualnych zagadnień bezpieczeństwa i higieny pracy, wybieranych na podstawie prowadzonego przeglądu piśmiennictwa, zapytań czytelników i kontaktów z użytkownikami informacji dziedzinowej. Proponowane zakresy tematyczne zyskały akceptację czytelników i często były zbieżne z tematyką aktualnych kampanii informacyjnych, koordynowanych przez Europejską Agencję Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (EU-OSHA), poruszających zagadnienia uznane za priorytetowe dla krajów europejskich.

W latach 2007-2017 zestawienia źródeł polskojęzycznych dotyczyły takich zagadnień, jak:

- zawodowe zagrożenia biologiczne
- ryzyko zawodowe
- bezpieczeństwo eksploatacji maszyn
- wypadki przy pracy
- psychiczne obciążenie pracą
- stres i wypalenie zawodowe
- problemy zawodowe osób starszych 50+.

W latach 2018-2020 zestawienia źródeł polsko- i obcojęzycznych dotyczyły zagrożeń chemicznych (2018), biologicznych (2019) oraz mięśniowo-szkieletowych w środowisku pracy (2020). Zestawienia opracowano na podstawie zasobów Biblioteki CIOP-PIB, więc wszystkie uwzględnione pozycje są w niej dostępne w formie drukowanej lub elektronicznej (na stanowiskach komputerowych), z których użytkownicy spoza CIOP-PIB mogą korzystać w czytelni biblioteki.

Pozycje obcojęzyczne są najczęściej objęte licencją krajową, zatem bezpłatny dostęp do nich mają wszystkie państwowe i prywatne szkoły wyższe oraz wszystkie niekomercyjne jednostki naukowe, w tym jednostki PAN i badawczo-rozwojowe. Ułatwieniem dla użytkowników jest możliwość szybkiego dotarcia do pełnej treści artykułu za pomocą multiwyszukiwarki zasobów naukowych, dostępnej na stronie internetowej Biblioteki CIOP-PIB. To narzędzie pozwala też na wyszukiwanie tytułów czasopism, do których CIOP-PIB ma dostęp.

W 2021 r. tematyka opracowanych zestawień dotyczyła zagrożeń w środowisku pracy związanych z pandemią COVID-19 (rys. 3).

Zestawienie polskojęzyczne obejmuje wybrane zasoby informacyjne dotyczące zagrożenia epidemią COVID-19 w środowisku pracy. Stanowi ono zbiór literatury, która ukazała się od początku trwania pandemii. Znalazły się w nim krajowe czasopisma z lat 2020-2021 (które są dostępne nie tylko w Czytelni CIOP-PIB, lecz także – w coraz większym stopniu – online): „Aktualności BHP”, „Atest”, „Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka”, „Dialog w Centrum i Regionach”, „Inspektor Pracy”, „Integracja”, „Lekarz Medycyny Pracy”, „Medycyna Pracy”, „MM Magazyn Przemysłowy”, „Nowoczesny Magazyn”, „Personel i Zarządzanie”, „Pomiary Automatyka Robotyka”, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”, „Praca Socjalna”, „Promotor BHP”, „Rynek Pracy”, „Serwis Prawno-Pracowniczy”, „Służby Utrzymania Ruchu”.

W zestawieniu kontynuowano dotychczasową metodę zapisu bibliografii:

- nazwisko i inicjał imienia autora artykułu
- tytuł artykułu i podtytuł (poprzedzony kropką)
- tytuł czasopisma i podtytuł (poprzedzony kropką)
- rok wydania
- numer zeszytu
- zakres stron.

Co ważne, uwzględniono nazwiska wszystkich autorów, a tytuły czasopism podano w pełnym brzmieniu, aby ułatwić dotarcie do poszczególnych artykułów. Zaletą jest również to, że spis bibliograficzny ma zarówno formę drukowaną, jak i elektroniczną.

Ponieważ zestawienie opracowane w 2021 r. nie wyczerpuje tematu, a ze względu na panującą sytuację pandemiczną zagadnienia związane z COVID-19 wywołują duże zainteresowanie w kręgach naukowych i wśród praktyków bhp, w 2022 r. planowane jest wydanie uzupełnionej bibliografii z tego zakresu.

Opracowane zestawienie źródeł informacji obcojęzycznych, dotyczące zagrożeń w środowisku pracy, występujących w związku z epidemią COVID-19, obejmuje wybrane wyniki wyszukiwań tematycznych. Wyszukiwania prowadzono w międzynarodowych bazach elektronicznych zasobów informacyjnych, udostępnianych w ramach tzw. licencji krajowych (Wirtualna Biblioteka Nauki – WBN), w bazach subskrybowanych przez CIOP-PIB (ProQuest, IEEE/IET, OSH-UPDATE) oraz w innych źródłach dostępnych w internecie.

Zasoby wymienione w zestawieniu są dostępne w Bibliotece CIOP-PIB (m.in. w czytelni i na stronie internetowej: biblioteka.ciop.pl) oraz w wielu innych jednostkach naukowych i badawczo-rozwojowych, które korzystają z licencji zapewniających dostęp do wybranych światowych zasobów wiedzy. Znaczna część wyszukanych pozycji piśmiennictwa została opublikowana na zasadzie tzw. otwartego dostępu.

Rys. 3. Tematyka zestawienia polsko- i obcojęzycznych źródeł informacji, opracowanych w 2021 r., koncentrowała się na zagrożeniach związanych z pandemią COVID-19

W trakcie gromadzenia informacji wykorzystano m.in. z multiwyszukiwarki zasobów naukowych¹, która w dużej mierze integruje dostępne w CIOP-PIB zasoby baz czasopism elektronicznych. Wpisywano w niej wyrażenia dotyczące problematyki zagrożeń związanych z pandemią COVID-19 oraz środowiskiem pracy. Przykładowo były to wyrażenia zawierające słowa i frazy: *COVID-19* (a także: *SARS-CoV-2*, *pandemic*) oraz *work* (a także: *occupational safety*, *occupational health*, *occupational hazard*, *employee* i in.), połączone operatorem AND. Ponadto stosowano inne wyrażenia, zawężające tematykę piśmiennictwa, np.: *remote work*, *social distance*, *lockdown*. Wyniki wyszukiwań były ograniczone do recenzowanych zasobów informacyjnych, głównie do artykułów naukowych z obcojęzycznych czasopism (opublikowanych od początku 2020 r. do lipca 2021 r.), takich jak: "Journal of Occupational and Environmental Medicine", "International Journal of Environmental Research and Public Health", "American Journal of Industrial Medicine", "British Journal of Nursing", "Work", "Scandinavian Journal of Work", "Environment & Health" oraz "Journal of Health and Safety at Work".

Podobnie jak w przypadku źródeł polskojęzycznych planowana jest aktualizacja zestawienia źródeł obcojęzycznych.

Bibliografie Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego (GBPZS)

Biblioteka udostępniła literaturę pracownikom ministerstw oraz wszystkim zainteresowanym problematyką pracy, m.in. pracownikom naukowym, studentom, praktykom bhp, a także organizacjom pracodawców i pracowników. Biblioteka gromadzi wybrane pozycje piśmiennictwa z zakresu organizacji pracy i zarządzania pracą, zatrudnienia i kwalifikacji kadr, socjologii i psychologii pracy, bezpieczeństwa i higieny pracy, prawa pracy i rynku pracy. Zasoby GBPZS obejmują także problematykę warunków i jakości życia ludności, płac, statystyki pracy, związków zawodowych i samorządów pracowniczych, polityki socjalnej na rzecz rodziny oraz szeroko pojętego zabezpieczenia społecznego².

Biblioteka systematycznie opracowuje i wydaje własne bibliografie monotematyczne, zawierające pozycje literatury polskiej i obcej w wyborze, bibliografie osobowe, prezentujące dorobek naukowy, oraz serię „Bibliografia Ekonomicznych i Społecznych Zagadnień Pracy” (która ukazuje się od 1964 r.). Bibliografie monotematyczne dotyczą m.in. zagadnień: rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych, pomocy społecznej, płac, bezrobocia, dialogu społecznego oraz bezpieczeństwa i higieny pracy (najnowszy zeszyt poświęcono rozwojowi zawodowemu³). Te publikacje mają formę książkową i są też dostępne w wersji elektronicznej (jako pliki PDF do pobrania ze strony internetowej biblioteki).

Ważną zaletą bibliografii monotematycznych jest podział prezentowanej problematyki na węższe kategorie. Przykładowo w zestawieniu dotyczącym zagadnień bezpieczeństwa i higieny pracy⁴, zawierającym ponad 1750 pozycji piśmiennictwa (literatury polskiej w wyborze), wyróżniono m.in.:

- zagadnienia ogólne, prawne bhp i ekonomiczne oraz statystykę bhp
- zdrowie pracowników i jego ochronę, wypadki przy pracy, organizację i zarządzanie bhp
- bezpieczeństwo i higienę pracy w różnych środowiskach, materialne środowisko pracy
- fizjologię pracy, medycynę pracy, ergonomię
- odzież ochronną i sprzęt ochrony osobistej, ochronę przeciwpożarową
- bibliografię bibliografii, źródła informacji o bhp.

Ostatni rozdział („Bibliografia bibliografii...”) zawiera m.in. interesujące zestawienie artykułów nt. zasobów Biblioteki CIOP-PIB oraz serwisów internetowych CIOP-PIB, EU-OSHA⁵ i MOP⁶.

¹ Aleph Polska: <https://www.aleph.pl/produkty/primo>.

² Informator. Warszawa: GBPZS, 2016, s. 12.

³ Rozwój zawodowy: 2012-2020 (literatura polska i obca w wyborze). Warszawa: GBPZS, 2021.

⁴ Bezpieczeństwo i higiena pracy: 2013-2018 (literatura polska w wyborze). Warszawa: GBPZS, 2019.

⁵ Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (<https://osha.europa.eu/pl>).

⁶ Międzynarodowa Organizacja Pracy (<http://www.mop.pl>).

Bibliografia dotycząca bezpieczeństwa i higieny pracy, obejmująca lata 2013-2018, stanowi kontynuację serii opracowań z zakresu tej tematyki, zapoczątkowanych w 1945 r.⁷. W ten sposób zapewniona jest ciągłość informacji na przestrzeni lat.

Na stronie internetowej GBPZS (www.gbpizs.gov.pl) udostępniono też (w formie plików PDF) zestawienia piśmiennictwa, które odzwierciedlają aktualne i ważne problemy, takie jak: COVID-19, praca zdalna i hybrydowa, pracownicze plany kapitałowe (PPK) czy tarcza antykryzysowa. W zestawieniu dotyczącym COVID-19 przyjęto następujący podział tematyczny:

- zarządzanie i organizacja pracy
- rynek pracy
- socjologia, psychologia i pedagogika pracy
- bezpieczeństwo i higiena pracy
- prawo pracy
- wynagrodzenia
- zabezpieczenie społeczne
- warunki i jakość życia
- zbiorowe stosunki pracy.

Zestawienie zawiera łącznie ponad 370 pozycji piśmiennictwa (w tym najwięcej w kategoriach „rynek pracy” i „prawo pracy”) – artykułów z krajowych dzienników i wybranych czasopism, takich jak: „Personel i Zarządzanie”, „Dialog w Centrum i Regionach”, „Monitor Prawa Pracy”, „Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka”, „Rynek Pracy”, „Puls Biznesu”, „Tygodnik Solidarność”, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” czy „Serwis Prawno-Pracowniczy”. W kolejnych zestawieniach, dotyczących m.in. pracy zdalnej i hybrydowej oraz tarczy antykryzysowej, powiązanych tematycznie z zestawieniem nt. pandemii COVID-19, zamieszczono informacje bibliograficzne o ponad 380 pozycjach piśmiennictwa, wybranych z krajowych dzienników i czasopism.

Podsumowanie

Zakresy tematyczne opracowywanych zestawień piśmiennictwa odzwierciedlają bieżące problemy i kierunki badań naukowych oraz zainteresowania osób poszukujących takich informacji. Tematyka bezpieczeństwa pracy obejmuje wiele zagadnień życia społeczno-gospodarczego, dlatego przy wyszukiwaniu źródeł informacji warto się także zapoznać z innymi zestawieniami, wykraczającymi poza obszar strictly bezpieczeństwa pracy (np. z zestawieniami bibliograficznymi opracowanymi przez pracowników Działu Informacyjno-Bibliograficznego na podstawie zbiorów Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego⁸).

Zarówno zestawienia tematyczne, jak i bibliografie mogą stanowić dobry punkt wyjścia w przypadku gromadzenia źródeł informacji dziedzinowej i dalszych wyszukiwaniach tematycznych.

Opracowano i wydano na podstawie wyników V etapu programu wieloletniego „Poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy”, finansowanego w zakresie zadań służb państwowych ze środków Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej (zadanie nr 4.SP.18 pt. „Rozwój bazy specjalistycznego piśmiennictwa z dziedziny bezpieczeństwa pracy i ergonomii (ALEPH-CIOP-PIB”). Koordynator programu: Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy.

Agnieszka Młodzka-Stybel

Aneta Stańczak-Gąsiewska

Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy

Kontakt: agml0@ciop.pl, angas@ciop.pl

⁷ Bibliografia bhp (1945-1982). GBPZS.

⁸ <https://www.koszykowa.pl/bazy-danych/zestawienia-bibliograficzne>.